

З Карпат до неба (про о. Омеляна Ковча)

Народився Омелян Ковч 20 серпня 1884 р. у Космачі Косівського повіту на Гуцульщині.

Народжений на Гуцульщині, Омелян Ковч отримав науку у Львові, а відтак розпочав богословські студії у Руській Колегії (Collegium Ruthenum) в Римі, де перебував з 1905 по 1911 рік. Ще у часі студій одружився (1910). Ієрейські свячення прийняв з рук Станиславівського єпископа Кир Григорія Хомишина у 1911 році.

Першою душпастирською посадою молодого священника було завідателство Підволочиської парафії в Скалатському повіті (Тернопільщина). Та вже у 1912 році подружжя Ковчів подалося за межі Галичини, у Боснію, де з кінця ХІХ ст. поселювалися галицькі селяни. Отцеві Омеляну доручено парафію Козарац в окрузі Прієдор. Душпастирював там до 1916 року; коли повернувся в Галичину, став сотрудником у Серниках-Горішніх на Рогатинщині. На цій посаді перебував до 1919 р. Тоді, як відомо, Галичина була театром воєнних дій – тривала польсько-українська війна.

Отцю Омелянові, капеланові Бережанського коша УГА, довелося пройти зі своїми "хлопцями" нелегкий бойовий шлях. Солдати запам'ятали його як дуже відважного капелана, який безстрашно ішов на фронтову лінію, а тих, що боялися за його життя, жартома потішав: "Я свячений, а свяченого куля не бере!". Коли УГА в липні 1919 р., після краху так званої чортківської офензиви, була змушена відступити за Збруч, її частини об'єдналися з Дієвою Армією УНР, щоб спільно рушити проти большевиків - на Київ. Під час боїв з більшовиками о. Ковч попав у полон, з якого таки зміг вирватися. Утеча в рідні сторони не обійшлася без, м'яко кажучи, пригод: о. Омеляну двічі грозила смерть, вперше з рук большевиків, відтак - поляків. Та все закінчилося польським табором, де о. Ковч захворів тифом. Хворів так ще й після виходу з табору, аж врешті видужавши, став у 1921 році завідателем парафії Боршів Перемишлянського повіту. Звідтам уже в наступному, 1922 році, перейшов на посаду пароха Перемишлян, на якій формально залишився до смерті.

Двадцять років душпастирювання стали окремою епохою в історії парафії. Ревність о. Омеляна відзеркалювалася перш за все у щоденній парафіяльній праці, у турботах за парафіян - за їхнє вічне спасення та й дочасний добробут. Посереднім доказом його заангажованості було приходство, яке почав будувати - і таки не встиг довести будову до кінця. Сім'я священника проживала отже в будинку, які парафіяни (а принаймні деякі з них, дещо ерудовані та й дотепні водночас) називали жартома "збуреною Троєю".

Бувший капелан УГА, звичайно, не погоджувався на польський диктат на українській землі. Не раз виявляв публічно свою патріотичну настанову і прищеплював її своїм парафіянам. Польські власті, в свою чергу намагалися погасити його патріотизм репресіями - грошовими штрафами та й навіть арештом (на щастя, стаття 22 Конкордату від 1925 р. надавала можливість священникам відбувати арешт, тобто короткотривале ув'язнення, у визначеному монастирі; завдяки втручанням Львівського ординаріату чи не більшість "строків" о. Ковч відбув у Студитів в Уневі). Та він не здавався - а особливими доказами незламності його духу були будівлі,

споруджені за його ініціативою без дозволу влади - читальня "Просвіти" і кооператив у Коросні (будинок колишньої читальні стоїть донині) чи зведена за одну ніч дерев'яна церковця у присілку Североги.

Прихід советів заохотив декого з українців "порахуватися" з "мазурськими" сусідами та при цій нагоді ще дещо для себе "прихватувати". Так і парафіяни Короснянської церкви пограбували місцевих польських колоністів. Реакція душпастиря була швидка й різка. Констатувавши крах своєї багатолітньої праці - мовляв, хотів я вас виховати на порядних людей, а зробив вас голотою - наказав негайно повернути все назад. Засоромлена "голода" приказ виконала, а о. Ковч отримав спеціальну подяку від польської делегації. Оця християнська, повна любові до ближнього настанова отця Омеляна (черговим проявом якої було намагання зорганізувати матеріальну допомогу для сімей загиблих, пропавших безвісти чи арештованих советами польських службовців) притягала римо-католиків до греко-католицької церкви. Важливим був тут ще один момент: на відміну від латинських священників, о. Ковч поведився супроти нового режиму доволі безстрашно, навіть організував - попри заборону - відкриті процесії по місту з нагоди Йордану чи Євхаристійного здвигу. Це все притягало римо-католиків до церкви, допомагало греко-католикам цієї ж церкви не покидати - але водночас такий підхід до советської влади в очах режиму був просто злочином, що домагався відповідної кари. З цією карою енкаведисти барилися аж до вибуху німецько-советської війни; мабуть брали до уваги популярність о. Ковча серед населення Перемишлян і околиці. Коли, однак, спалахнула війна, негайно арештували перемишлянського пароха - та внаслідок німецького бомбардування конвой розбігся, о. Ковч утік та в укритті діждався приходу німців.

На німців ждали чи не всі українці, надіялися на їхню допомогу в створенні української державності. О. Ковч на фоні загального піднесення відрізнявся скептицизмом. "Це тільки гудзики змінилися у мундурах" – так він у розмові з дочками охарактеризував нову ситуацію. Правда, на перших порах, коли організувалися українські установи, о. Ковч навіть прийняв вибір на повітового старосту – проте у часі, коли на скликаному до Перемишлян повітовому з'їзді різні промовці малювали майбутнє рожевою фарбою, о. Ковч закликав земляків зберігати спокій, а перш за все не дати себе втягнути на службу в німецьких репресивних органах, не брати участі в їхніх злочинних діях.

У той період гітлерівські репресії були спрямовані передусім на євреїв. Уже незабаром після відходу советів есесівці здійснили спробу знищити частину з них, кинувши у повну людей синагогу запальні бомби і закривши двері. На щастя, добрі люди повідомили про це о. Ковча, який мерщій побіг до синагоги. Володіючи ще з австрійських часів німецькою мовою, зумів він так дезорієнтувати німців, що вони від синагоги відступили. Тоді отець Омелян з допомогою інших людей відкрив двері й кинувся витягати переляканих жидів з вогню. Багато їх удалося врятувати, між іншим малого на зріст рабина з Белза.

Це не могло скритися від німецької поліції. Неприхильні до гітлерівської влади публічні виступи - все це само по собі було достатньо для знищення "винного". За деякими свідченнями, "останньою краплиною" став лист, в якому о. Ковч домагався права на доступ до гетто. Не вдалася спроба арештувати отця 22 грудня 1942 р. Німців, які мали намір долучити священника до жидівського транспорту, щоб його задушили газом у Треблінці чи Белзці, споїли алкоголем українські поліцисти, аж транспорт

від'їхав. Та через декілька днів, 30 грудня 1942 р., отця викликали у гестапо. Звідтам уже він не вернувся.

Після арештування о. Ковча перевезли до Львова, до в'язниці по вул. Лонцького, де намагалися від нього декларації, що у майбутньому він євреїв хрестити не буде. Отець Омелян відмовлявся – ба, заявляв виразно, що надалі робитиме це, що від нього вимагає священичий сан і покликання. Тому то й старання за звільнення о. Ковча з в'язниці, які робили Митрополит Андрей Шептицький та родина о. Омеляна, були безуспішні: о. Ковч не йшов на найменший компроміс із злом. Не помагали намови, погрози, побої, тортури – всі ці гестапівські ”засоби переконування”. О. Ковч був непохитний - може й тому, що відкрив для себе у в'язниці нове поле душпастирської праці: правив він там Літургію, сповідав, причащав, потішав... За посередництва свого сина Сергія (теж священника), який відвідував батька, передавав він тюремні ”грипси” від співв'язнів до їхніх рідних. Після кількох місяців о. Ковча вивезли до концентраційного табору Майданек (Konzentrationslager Lublin). Тут продовжував свою душпастирську працю серед приречених на смерть людей. Свідомо, здається, віддав себе у жертву заради співв'язнів. Та нехай промовить він сам – через збережені родинною грипси.

У першому грипсі о. Ковч пише:

”Не робіть даремних зусиль, я не можу цього місця покинути, бо тут я потрібний. Ці нещасні люди, яких тут є тисячі, потребують мене. Я - їхня єдина втіха. Це мій обов'язок залишитися тут, і я щасливий...”

У наступному грипсі повторює цю мотивацію – дещо обширніше:

”Розумію, що ви боретеся за моє звільнення. Прошу вас нічого не робити. Вчора тут розстріляли 50 людей. Коли б мене тут не було, хто поміг би їм перейти через цей поріг? Вони пішли б з усіма своїми гріхами та у глибокій розпуці, що нависає над цим пеклом. Нині ж вони йдуть з головами піднесеними високо, залишаючи свої гріхи поза собою. Пройшли міст зі щастям у серцях, а я бачив, що вони були сповиті миром і спокоєм, коли я їх бачив востаннє. Усе, чого від вас прошу - це гроші. Горнятко води коштує тут 500 злотих.”

Тут пояснімо: вода була потрібна о. Ковчеві для ”культових цілей”. Він її купував у сторожів, відтак посвячував та кропив нею тіла мерців.

Останній грипс - це неначе духовний заповіт отця Омеляна:

”Дякую Богові за його ласкавість для мене. Крім Неба, це єдине місце, в якому бажав би я бути. Ми тут усі рівні – поляки, жиди, росіяни чи естонці... Зараз я тут єдиний священник. Не уявляю собі, що вони зробили б без мене. Тут я бачу Бога - Бога, який є однаковий для нас, без огляду на наші релігійні різниці. Може, наші церкви різняться між собою, але в усіх них царює той же Всемогутній Бог. Коли я відправляю Літургію, всі вони моляться. Моляться різними мовами - але чи Бог не розуміє всіх мов? Умирають по-різному, і я помагаю їм пройти цей міст. Чи це не благословення? Чи це не найбільший вінець, який міг мені вложити на голову мій Господь? Так! Кожного дня тисячі разів дякую Богові, що він послав мене сюди. Не просив би Його про більше. Не плачте за мною - радійте зі мною! Моліться за творців цього табору та цієї системи. Вони потребують ваших молитов... Хай Бог помилує їх...”

Бог прийняв жертву отця Омеляна – в'язня № 2399. За офіційними даними, о. Ковч помер 25 березня 1944 р. від роповиці правої ноги.